

Юрій МИЦІК

НІМЕЦЬКА ГАЗЕТА 1668 р. і

ВАЖЛИВИЙ ЕПІЗОД БІОГРАФІЇ ІВАНА СІРКА

Зарубіжна преса XV — XVIII ст. містить колосальну кількість свідчень про Україну. Досить сказати, що вже одна з перших газет у світі (якщо бути точним, то третя) сповістила європейській громадськості про події, які відбувалися на території України, — завоювання Кафи турками у 1475 р. На жаль, цей величезний комплекс джерел вивчений ще явно недостатньо. Не претендуючи на широкі узагальнення, ознайомимо читачів лише з важливим повідомленням однієї з численних німецькомовних газет, а саме: «Данцигської звичайної п'ятничної газети» (*Danziger ordinari freitags Zeitung*), що виходила в Данцигу (Данцигі) у XVII столітті. Цей номер газети нам вдалося знайти в найбільшому в світі зібраний старонімецької преси, який знаходиться в інституті «Прессфоршунг» у Бремені (див. номер 268/1668/Gr.8./1.).

Отже, у номері восьмому за 1668 р. міститься повідомлення зі Львова від 5 лютого 1668 р., яке, у свою чергу, базувалося на ряді листів з України за січень того ж року. Мова йшла про події в Україні після укладення відомого Підгаєцького миру (16 жовтня 1667 р.) між Річчю Посполитою та Кримським ханством. Саме тоді ординці кримського хана Адиль-Гірея Чобана та козаки гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка добре притиснули біля Підгайців польські війська під командуванням великого коронного гетьмана Яна Собеського, майбутнього короля Яна III. Тільки чудо могло порятувати поляків, і воно сталося. Дві тисячі запорожців на чолі з Ivanom Сірком та кошовим отаманом Іваном Рогом вдарили на Крим, взяли фортецю Арабат і спустошили її околиці, зайняли улус Ширин-бяя під Кафою, захопили в полон його малолітнього сина, перебили 2000 ординських вояків, визволили понад 2000 українських невільників, захопили великий полон і повернулися додому. Довідавшись про дії запорожців у Криму, хан поспішив укласти мир і виступив проти козаків. Він перерізав зворотний шлях козакам і розраховував винищити їх. Про те, як козаки уникнули халепи, відомі джерела мовчать і тільки німецька газета проливає світло на цю подію. Мова йде про влаштування козаками живого кільця із полонених татарських жінок довкола рухомого табору, через що хан мусив відступити. Про даний епізод, правда, не зазначаючи дати, говорить невідомий автор польськомовної «Віршованої хроніки» (1682 р.). Тепер же

можна уточнити датування цього епізоду і пов'язати його з іменем Сірка.

Важко однозначно оцінити дії Сірка. Не будемо говорити про те, що похід на Крим та повернення січовиків з походу були необхідні для реалізації тодішніх політичних планів Січі. Мова йде про певні моральні аспекти даної події. Звичайно, згаданий епізод змальовує постати Сірка та кошового Рога в непривабливому свіtlі. Однак історію треба писати, не минаючи «ніжে тії коми» і, мабуть, не варто лакувати образ видатного вождя козацтва, який має достатньо заслуг перед своїм народом, але ж не був позбавлений вад та недоліків, особливо притаманних тим часам, коли йшла боротьба не на життя, а на смерть за збереження держави українського народу, навіть за існування його взагалі, оскільки страхіття доби Руїни спричинили надзвичайно тяжкі людські і матеріальні втрати. Варто нагадати, що походи козаків на Крим чи Туреччину були відповіддою на агресію Османської імперії, яку підтримували її васали, особливо з числа диких ногайських орд. Постійні ординські наскоки на Україну беруть свій початок із сивої давнини, продовживши сумну традицію шарпання українських чи праукраїнських хліборобів у добу ще трипільської культури. Особливо ж посилилися ординські наскоки після загарбання Криму Туреччиною та перекочовки в південноукраїнські степи ногайських орд у середині XVI ст. Саме ординці зробили своїм важливим джерелом «ясир» з українських полонених, причому цей «ясир» нещадно вирубувався, коли хтось його пробував визволити. Жорстокість породжувала жорстокість, і це не було дивиною в ті часи, та, широ кажучи, і в XX ст. з його поняттями про права людини. Що ж, Сірко був таким, яким був, і цей епізод (до речі, єдиний зафікований джерелами) кидає певну тінь на козацького вождя. Справедливості ради відзначимо, що куди частіше іноземні джерела описують шляхетну вдачу Сірка, його гуманне ставлення навіть до ворогів. Так, згадувана вище «Віршована хроніка» із захопленням пише про Сірка, який не допускав знущань з полонених, а того козака, який би спробував заподіяти кривду полоненій туркені, татарці або черкешенці, нещадно карав на смерть.

Значення повідомлення німецької газети не вичерpuється тим, що вона допомогла уточнити важливий епізод із життя Сірка, дуже популярної постаті для німецьких газетярів XVII ст. Так, газети писали про одруження його сина з донькою покійного

гетьмана Івана Брюховецького в 1680 р. (німецька газета, що виходила в Цюриху, Швейцарія). У «Данцигській звичайній п'ятницькій газеті» у тому ж номері розповідалося про спільні дії українських козаків та кримських татар у боротьбі проти польсь-

ких військ у Білій Церкві та під Києвом, про українсько-польсько-кримські дипломатичні відносини і т. д. Зважаючи на значення цієї пам'ятки, пропонуємо читачам ознайомитися з невеликим її фрагментом у нашому перекладі з німецької мови.

«... Львів, 3 лютого (1668 р.)

Наша людина, яка перебуває у ворожому полоні, пише з Білгорода (Акермана. — Ю. М.) від 10 січня. Він просить визволити його і повідомляє, що 5000 козаків, які проживають на тому боці Дніпра (тобто на Лівобічній Україні. — Ю. М.), захопили раптовим ударом татарський замок і вбили при цьому понад 500 осіб. Вони сплюндрували також 77 татарських сіл, дійшли до Кафи (Феодосії. — Ю. М.), після чого повернули назад з великою здобиччю та багатьма полоненими. Між іншим, вони повністю зруйнували будинок Ширин-бея і взяли там лише грішми 36 000 злотих, велику кількість сукна та коштовного хутра. Вони забрали з собою матір Ширин-бея з усіма, хто їм там трапився. Татарський хан зі своїми людьми, яких він міг зібрати у поспіху, наздогнав їх. Але козаки відступали у добром порядку табором із возів, а до того ж оточили цей табір з зовнішнього боку татарськими жінками. Хан не міг їх дістати інакше, як вбивши багатьох із цих жінок, тому, втративши 300 своїх вояків, мусив відступати, нічого не вчинивши козакам. Тут йому козаки подякували добром залпом і повернулися додому з цією здобиччю. Хан був дуже розлючений цим нападом, про що полонений (...)* доповідав пану Маховському (...) й інші полонені були звільнені. Також прибув до Варшави татарський посол, котрому йдеться про мир, укладений під Підгайцями або, вірогідніше, про вивідування стану країни. Посол говорить, щоб козакам не йняли віри, бо вони хоч і коряться його королівської величності і присягали йому на вірність, однак спокушують також великого князя московського. Так, вони мали спорядити своє посольство до хана, підбурюючи їх (ординців) проти Польщі і твердячи, що польська сторона не сприйме мирної угоди, укладеної під Підгайцями, і її відкіне (коронний) гетьман.

З Кам'янця прийшло повідомлення від 13 січня, що татари мають вдруге вчинити напад на Україну. Татарський посол має після пана Маховського та інших вийти 20 січня через Ясси до Валахії. З Полонного доносять, що козаки й татари облягають Білу Церкву та Київ. Татари порозумілися з козаками лівобережжя Дніпра, згідно з чим ті мають скласти корпус у 16 тисяч душ і йти на Білу Церкву та Київ. Московити силою теж 15 тисяч душ йдуть через Дніпро. Пан Ставовський, комендант білоцерківський, пише 29 січня і скаржиться, що про нього забули: укладають мир, а він в цей час сидить у тяжкій облозі і йому вже відрізали шлях до Києва. Він повідомляє нас про те, що перед приходом татар до Польщі треба краще підготуватися. Сюди прибув татарський посол, приїхавши від (коронного) гетьмана (Яна Собеського. — Ю. М.) з Жовкви».

* Невеликі фрагменти втрачені через погану збереженість единого відомого примірника цієї газети.